

P E N
N O R W A Y

Derneklerin Türkiye'deki İmtihanı

PEN Norveç Türkiye İddianame Projesi

Seyhan Avşar

Yayımlanma Tarihi: 04 Kasım 2021

PEN Norveç Türkiye İddianame Projesi

PEN Norveç olarak, Türkiye'nin son 6 yılında gündeme gelen gazeteciler ve sivil toplum ile ilgili davalar üzerinde çalışıyoruz ve bu çalışma kapsamında ilgili davaların kurucu belgesi olan iddianamelere odaklanıyoruz.

Ocak 2020'den bu yana, hakimler, avukatlar, araştırmacılardan oluşan uluslararası bir ekiple birlikte Cumhuriyet Gazetesi, Büyükada Davası ve Gezi Parkı da dahil olmak üzere öne çıkan birçok basın ve sivil toplum davalarına ilişkin iddianameleri incelemekteyiz.

Hazırlanan her rapor bir iddianameye odaklanıyor. Altı farklı ülkeden hukuk ve insan hakları uzmanlarından oluşan bir ekip, 2021 yılının sonuna dek 22 iddianameyi iç hukuka ilişkin düzenlemelere ve uluslararası standartlara uygunluğu yönü ile değerlendirmiş olacak.

Amacımız, Türkiye'deki hukuk devleti krizine ilişkin tartışmalara somut bir zemin sağlamak ve Türkiye'nin savcı ve hakimlerine iddianame yazım eğitimleri vererek bu alandaki standartları iyileştirmeye yönelik diyalogları desteklemektir. Bu güne dek yayınlanmış tüm rapor ve makalelerimizi (2020 yılına ilişkin final raporumuz da dahil olmak üzere) websitemizde bulabilirsiniz: norskpen.no.

PEN Norveç Türkiye Danışmanı olan Caroline Stockford bu projenin yürütücüsü olup, Avukat Şerife Ceren Uysal, iddianamelere ilişkin hazırlanan raporların süpervizörlüğü görevini yürütmektedir.

Türkiye İddianame Projesi Norveç Dış İşleri Bakanlığı ve İsveç İstanbul Konsolosluğu tarafından desteklenmektedir.

Yazar Hakkında

Seyhan Avşar, Türkiye'deki Cumhuriyet Gazetesi bünyesinde çalışan bir gazetecedir. Kendisi bugüne kadar yaptığı haberler nedeniyle Türkiye Gazeteciler Cemiyeti (TGC), İstanbul Gazeteciler Derneği (İGD) ve Çağdaş Gazeteciler Derneği (ÇGD) ödüllerini kazanmıştır. Avşar aynı zamanda Metin Göktepe gazetecilik ödülüne de layık görülmüştür.

Derneklerin Türkiye'deki İmtihanı

Türkiye'de yaşanan 15 Temmuz 2016 darbe girişiminin ardından 21 Temmuz'da tüm yurt genelinde olağanüstü hak (OHAL) ilan edildi. Ancak ülkede darbe tehdidi son bulmasına rağmen ilan edilen ve her biri üç ay süren OHAL yedi defa uzatıldı. İki yıl boyunca süren OHAL süreci 17 Temmuz 2018'de ise sonlandırıldı.

OHAL demokrasi ve insan hakları mücadelesini vurdu

OHAL'in bilançosu ise Türkiye'de demokrasi ve insan hakları mücadelesi veren yurttaşlar için ağır oldu. İki yıllık OHAL sürecinde Bakanlar Kurulu kararıyla 36 tane kanun hükmünde kararname (KHK) çıkarıldı. Bu süreçte on binlerce kişi hakkında adli ve idari süreç yürütüldü. Binlerce kamu personeli meslekten ihraç edildi.

Muhalifler FETÖ ile aynı torbata atıldı

OHAL'in faturası çok sayıda kurum ve kuruluşta da kesildi. Halkın haber alması için yayın yapan 5 haber ajansı, 17 TV kanalı, 22 radyo ve 46 gazete, bin 748 dernek ya da vakıf bu süreçte KHK'lerle kapatıldı. İktidar muhalif duruşlarından hoşlanmadığı, insan haklarını, demokrasiyi savunan, kadın ve LGBTİ+ mücadelesi yürüten dernek ve vakıfları, "Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ) ile mücadele ediyoruz" diyerek bu örgüt ile aynı torbaya attı. Ayrıca kapatılan kurumların "Terör örgütleri irtibat ve iltisaklı" olduklarını öne sürüldü. Bu kurum ve kuruluşlara polis operasyonları düzenlenirken, mal varlıklarına el konularak, kapılarına kilit vuruldu.

İlk kadın haber ajansı OHAL'de kapatıldı

O dönem kapatılan kurumlar arasında dünyada aktif olarak faaliyet gösteren ilk kadın haber ajansı olma özelliği taşıyan JINHA, sürekli iktidarın hedefinde olan Dicle Haber Ajansı (DİHA), çocuklar için Kürtçe yayın yapan Zarok TV ve Özgür Radyo gibi basın ve yayın organları yer aldı. Kurumların kamera, fotoğraf makinası, ses kayıt cihazı gibi gazeteciler için olmazsa olmaz cihazlarına ise polisler tarafından el konuldu. Bu kurumlar bir daha aynı isimle yayın yapamadılar. JINHA'da çalışan kadınlar daha sonra bir araya gelip JINNEWS isimli yeni bir haber sitesi kurarak yayın yapmaya devam ettiler.

'Yıldırma politikalarına rağmen haber üretmeye devam edeceğiz'

Kadın haberleri yapan kurumların kapatılmasının en temel nedeninin iktidarın kadın mücadelesinden korkmak olduğunu vurgulayan JINNEWS editörü Ayşe Güney,

“Büyüyen bir kadın mücadelesi var. JINHA bu mücadelenin bir parçasıydı. JİNNEWS’te bu mücadelenin başka bir parçası. Kadın mücadelesinin görünür olduğu bir kurum. Devlet özellikle bölgedeki (Doğu ve Güneydoğu Anadolu) kadınların yaşadıkları tecavüz taciz, şiddet olaylarının görülmesini istemiyor. Ancak bizler üzerimizdeki tüm baskı ve yıldırma politikalarına rağmen haber üretmeye devam edeceğiz. Kadınlar direnmekten vazgeçmediği müddetçe bizlerde var olacağız. Onlarla birlikte büyüyoruz. Durmak ya da geri adım atmak gibi bir durum söz konusu asla olamaz” dedi.

Hukuk kurumları da hedef oldu

OHAL’i bahane eden iktidar adalet mücadelesi veren hukuk derneklerini kapatmayı ihmal etmedi. 1974 yılında kurulan başta yaşam hakkı olmak üzere temel haklara ve insanlık onuruna yönelik her türlü saldırının önlenmesi için çalışmalar yürüten Çağdaş Hukukçular Derneği (ÇHD) ve 2000’li yıllarda kurulan Kürt halkının yaşadığı hak ihlallerine karşı mücadele yürüten Özgürlükçü Hukukçular Derneği’de bu süreçte kapatıldı. Özgürlükçü Hukukçular Derneği kapatılma sürecinde çalışmalarına Özgürlükçü Hukukçular Platformu ismi ile devam etti. OHAL sonrası ise Özgürlük için Hukukçular Derneği ismiyle yeniden kuruldu. Ancak ÇHD’de durum böyle işlemedi. Kapatma kararının ardından bir deklarasyon yayınlayan ÇHD, derneklerinin kapatılmasının ancak mahkeme kararıyla mümkün olabileceğini belirterek bu kapatma kararını tanımadıklarını, çalışmak için bir büroya ihtiyaçları olmadığını hayatın her alanında adalet ve hukuk mücadelelerini sürdüreceklerini belirttiler.

'Fiilen Engelleniyoruz'

OHAL’in sona ermesinin ardından ise ÇHD, Dernekler Masası’na kayıt yaptırarak aynı isimle yeniden kuruldu. Ancak Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı, ÇHD’ nin bir daha aynı isimle kurulamayacağını belirterek dava açtı. ÇHD Genel Sekreteri Nergiz Tuba Aslan yaşanan süreci şu sözlerle anlattı: “Dernekler Masası’na kaydımızı yaptırдық. Hatta genel kurulumuzu bile yaptık. Ancak derneğimizin isminin ÇHD olamayacağı belirtilerek Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı’nca fesih davası açıldı. Davayı gören mahkeme ÇHD’nin bir mahkeme kararıyla değil, idari bir kararla kapatıldığını belirterek açılan davada lehimize karar verdi. Bu kez savcılık kararı istinaf etti. Fiilen engelleniyoruz. Ancak Halit Çelenk’lerden (1972 yılında idam edilen Türkiye devrimci hareketi liderlerinden Deniz Gezmiş ve arkadaşları Yusuf Aslan, Hüseyin İnan’ın avukatı) beri var olan derneğimizin isminden vazgeçmeyeceğiz.”

'Yılların Kazanımları Bir Mühür ile Silinemez

Çıkarılan KHK'lerle kadın ve LGBTİ+ dernekleri de kapatıldı. Adıyaman Kadın Yaşam Derneği, Anka Kadın Araştırmaları Derneği, Bursa Panayır Kadın Dayanışma Derneği, Ceren Kadın Derneği, Gökkuşluğu Kadın Derneği, KJA, Muş Kadın Çatısı Derneği, Muş Kadın Derneği, Selis Kadın Derneği, Van Kadın Derneği, kapatılan dernekler arasında yer aldı. Derneklerin kapısına mühür vuruldu. Bu dernekler bir daha aynı isimle kurulamadı. Kapatmalara tepki gösteren kadınlar, yılların kazanımlarının, deneyimlerinin, hayallerinin bir dernek binalarının kapılarına vurulan bir mühür ile silinemeyeceğini vurguladılar. Yıllardır kadın ve LGBTİ+ mücadelesine emek veren Fatma Aslan derneklerinin kapatılmasının ardından kadınların ve LGBTİ+ bireylerin uzun bir süre zorluk yaşadığını belirterek, "Kadınlara ve LGBTİ+ bireylere yönelik şiddete karşı; kadınlara hukuki, ekonomik, psikolojik ve sosyal danışmanlık hizmeti veren, okuma yazma kursları açan, kız çocukları ve kadınlara yönelik eğitim seminerleri düzenleyen, kadın haklarına yönelik onlarca kaynak yayınlayan, paneller ve sempozyumlar organize eden, kız çocuklarına eğitim bursu veren dernekler OHAL bahane edilerek hedef alındı. Kapatılmayla beraber derneklerin tüm mal varlığına el konuldu. Bu kapatmalar ile kadın mücadelesini baltalamayı hedefliyorlardı. Ancak bizler bu mücadeleden daha güçlü çıktık. Belki kapatılan derneklerimizin ismiyle faaliyet gösteremiyoruz. Zaten bizlerin çalışmaları için için bir isme ya da bir mekâna da gerek yok. Biz kadınlar çalışmalarımıza daha güçlü bir şekilde devam ediyoruz" ifadelerini kullandı.

OHAL son buldu ancak dernekler halen hedefte

2016 yılında ilan edilen OHAL ile örgütlenme ve ifade özgürlüğü sistematik bir kıyımaya uğradı. Dernekler Kanunu'nda yapılan değişikliklerle, bütün üye kimlik bilgilerini İçişleri Bakanlığına bildirme zorunluluğu getirildi. 2020 Aralık ayına gelindiğinde ise kapatılan kurumlar yeni bir tehlike ile karşı karşıya bırakıldı. AKP'nin sunduğu ve MHP'nin desteklediği "Kitle İmha Silahlarının Yayılmasının Finansmanının Önlenmesine İlişkin Kanun Teklifi" sivil toplum kuruluşları açısından içerdiği hükümler ile tartışmalara neden oldu. Kanun teklifi, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) Kitle İmha Silahlarının Yayılmasının Finansmanının Önlenmesine yönelik yaptırım kararlarının uygulanmasına ilişkin usul ve esasları düzenleme iddiasında bulunurken, söz konusu yasa İçişleri Bakanlığı'na dernekler ile ilgili yargı kararı olmaksızın yaptırımlar uygulama yetkisi vermesi sivil toplum kuruluşlarının ve muhalefetin tepkilerine neden oldu. 27 Aralık 2020'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne (TBMM) sunulan kanun teklifi muhalefetin 113 oyuna karşın 254 lehte oyla kabul edilerek yasalaştı.

Derneklere kayyum tehdidi

Bu yasaya göre; terörizme doğrudan veya dolaylı fon sağlama veya toplama, uyuşturucu veya uyarıcı madde imal etme ve ticaretini yapma veya kara para aklama suçlarından mahkûm olanlar, derneklerin genel kurul dışındaki organlarında görev alamayacak. Aynı zamanda söz konusu bu üç suçtan dolayı derneğin genel kurulu dışındaki organlarında görevli olanlar veya ilgili personel hakkında soruşturma başlatılması halinde, ilgili organlar, geçici tedbir olarak İçişleri Bakanı tarafından görevden alınabilecek. Tedbirin yeterli olmaması ve gecikmesinde sakınca bulunması hallerinde ise İçişleri Bakanı, derneği geçici olarak faaliyetten alıkoymaya ilişkin kararını verecek. Mahkeme, 48 saat içinde faaliyetten geçici alıkoymaya ilişkin kararını verecek. Vali, görevden alınan organların ve üyelerinin yerine kayyum atanması için dernek merkezinin bulunduğu yerdeki sulh hukuk mahkemesine başvuracak. Kayyumun görevi, dava sonucu verilen hüküm kesinleşinceye kadar devam edecek.

Örgütlenmeye yönelik bir tehdit

Türkiye’de “terörizme doğrudan ve dolaylı yoldan hizmet” suçlamalarının yoruma açık olduğu ve iktidarın bu yolla sivil toplum kuruluşlarını baskı altına almaya çalıştığını belirten muhalefet partileri, özellikle muhalifler hakkında asılsız suçlamalarla onlarca dava açıldığını, her yıl sadece örgüt üyeliği suçundan aralarında sivil toplum kuruluşu, meslek örgütü üyesi, gazetecilerin olduğu 300 bini aşkın yurttaş hakkında soruşturmalar açıldığını, hakkında soruşturma açılan bir kişi nedeniyle bir derneğin yönetimine el konulmasının tümüyle örgütlenmeye yönelik bir tehdit olduğunu belirtti. Ayrıca yasanın, yardım toplama şartlarına aykırı faaliyetler için oldukça yüklü miktarda idari para cezaları öngördüğüne dikkat çeken muhalefet partileri, Türkiye’de özellikle kadın ve LGBTİ+ örgütlerinin büyük oranda yardımlarla ayakta durduğunu, yasayla getirilen katı şartların derneklerin aldıkları yardımlar sayesinde sunabildikleri destekleri tümüyle zora sokacağını aktardı.

'Anayasaya aykırı'

Ana muhalefet partisi ve çok sayıda sivil toplum kuruluşu ise söz konusu kanunda yer alan derneklere ilişkin düzenlemelerin Anayasa’ya aykırı olduğunu belirterek Anayasa Mahkemesi’ne başvurdu. TBMM Adalet Komisyonu’nun CHP Sözcüsü İstanbul Milletvekili Zeynel Emre ise kanunda yer alan derneklere ilişkin maddeler nedeniyle Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarının özgürcü faaliyetler yürütülmesinden söz edilemeyeceğine dikkat çekti. Emre, “Bu yasa tasarısıyla bazı spesifik suçlardan bir

derneğin herhangi bir yöneticisine dava açılması halinde İçişleri Bakanlığı tarafından o derneğe kayyum atanmasının önü açıldı. Türkiye’de şu anda devam eden 850 bin ceza davası var. Birçok insan zaten yargılanıyor. Açılan davaların büyük bir kısmı ise beraat kararlarıyla sonuçlanıyor. Bir dernekte 16 tane yönetim kurulu üyesi var. Herhangi birine dava açıldığı için kayyum atamak kabul edilemez. Bu durumun izahı yok. Amaç dernekleri denetim altına almak. Bizler söz konusu kanunda yer alan derneklere ilişkin maddeleri Anayasa Mahkemesi’ne taşıdık. Anayasa’mız örgütlenme özgürlüğüne güvence altına almıştır” ifadelerini kullandı.

Ayrıca söz konusu yasaya karşı 620 sivil toplum örgütü, “Kanun teklifi Anayasa’ya ve Örgütlenme Özgürlüğüne Aykırıdır” başlıklı bildiri yayınlayarak sosyal medyada #SivilToplumSusturulamaz kampanyası düzenledi. Yasanın Türkiye’de bulunan yaklaşık 120 bin civarında dernek ile bu derneklere üye en az 1,5 milyon yetişkin insan ve bu insanların aileleri ile birlikte en az 10 milyon insanı dolaylı ve dolaysız ilgilendirdiğini savunan bildiride “Teklifin aynen yasalaşması durumunda, başta insan hakları dernekleri olmak üzere, kadın hakları, mülteci hakları, engelli hakları, çocuk- gençlik hakları ve LGBTİ+ hakları alanında faaliyet gösteren dernek ve vakıflar, çeşitli hukuk dernekleri, sosyal mücadele yürüten dernekler ile sosyal yardım için fon kaynakları kullanan dernekleri, hemşeri dernekleri, spor kulüpleri, farklı inanç gruplarının dernek ve vakıflarının tümü tek imza ile kapatılma riskiyle karşılaşacak, bu konuda açılacak idari davalar yıllarca süreceği için pratikte ‘hızlı kapatma’ prosedürü yaratılmış olacaktır” uyarısı yapıldı. Ancak bu uyarılar sonuçsuz kaldı.